

K R O N İ K

UYUŞMAZLIK MAHKEMESİ KARARLARINDA YENİ VE EHEMMİYETLİ BİR GELİŞME

Kemal Galip Balkar

Uyuşmazlık mahkemesinin kurulması hakkındaki 4788 sayılı kanun sürat esasına çok ehemmiyet vermiştir. Bu sebeple idareye en geç ilk oturumda vazife itirazında bulunmak selâhiyetini tanımıştır. Muhakeme bu itirazı ya kabul ve vazifesizlik kararı ile davayı red eder; Vazifesizlik kararı ill davanın red edilmesi halinde davacı iki yoldan birini ihtiyar eder. Bu yolların ilki mahkemenin bu kararı üzerine on gün içinde vazifeli dave mahkemesine müracaat eylemektir. Tatbikat davacıların bu suretle hareket etmediklerini gösteriyor. İkinci yol temyiz yoludur. Temyiz mahkemesi ya kararı tasdik yahut nakzeder; tasdik halinde de tashih talebinde bulunmak imkânı mevcut ise buna da tevessül edilebilir. Netice tasdik suretinde tecelli ederse usulü dairesinde idare mahkemesinde dava açmaktan başka çare kalmaz. Eğer temyiz mahkemesinin kararı bozma suretinde tecelli ederse mesele mahkemenin eski kararında ısrar etmesine veya bozma kararına uymasına göre değişik yol takip eder. Mahkeme ısrar etmişse davacının kararı temyiz etmesi ihtimali kuvvetlidir. Bu takdirde durum Temyiz hukuk Umumî Heyetinin kararına göre değişir. Temyiz hukuk Umumî Heyeti mahkemenin görüşünü kabul ederse ilk temyiz-dave kararına tasdiknden hasil olan netice ile karşılaşırız. Yani davacı usulü dairesinde idare mahkemesine müracaat etmek zorundadır. Eğer Temyiz hukuk Umumî Heyeti kararı bozarsa mahkeme için bu bozma kararına uymak ve davayı rüyete vazifeli olduğuna ve vazife itirazının reddine karar vermek mecburiyetindedir.

Şurada bir noktaya işaret etmek lüzumunu duyuyoruz; çünkü tatbikatta bazı valilerin başka bir görüşe sahip oldukları müşahede edilmektedir. 4788 sayılı kanunun sekizinci maddesinde bahsi geçen ilk oturum davanın açıldığı zaman başlangıçtaki ilk oturumdur. Yoksa idare, bu oturumda vazife itirazında bulunmamışken, mahkeme resen vazifesizlik kararı ittihaz eylemiş ve temyiz edilen bu kararı temyiz mahkemesinin bozması üzerine cereyan eden muhakemenin ilk oturumunda vazife itirazında bulunursa bu itiraz Uyuşmazlık

mahkemesi kurulması hakkındaki 4788 sayılı kanunun kastedtiği manada vazife itirazı sayılmaz. Uyuşmazlık Mahkemesi kanunun bu suretle anlaşılacağı reyindedir. Kanaatimizce Yüksek Mahkemenin bu reyi 4788 sayılı kanunun metnine de ruhuna da uygundur. Mahkemenin ilk oturumda veya işaret ettiğimiz safhalardan sonra bu itirazı red halinde Uyuşmazlık Mahkemesinde vazife konusunun incelenmesini isteyebilmeleri için Vekillerle Valilere kanun ancak vazife itirazının reddine dair kararın verildiği tarihten itibaren on beş günlük mühlet vermektir. Bu mühlet içinde vuku bulacak müracaat yazılarına ekleyecekleri vesikaları kanunun birer birer sayması bu hususlardaki noksanlardan dolayı muhabere ile vakit kaybedilmesine mani olmak içindir.

Nitekim kanun sözcüsünü, Uyuşmazlık ihdası hakkında süratle karar vermeğe mecbur etmesi, muhtıranın tebliği ve cevabın kanun sözcülüğüne gönderilmesinde veya cevap verilmediğini bildirmekte mahkemeyi müddetlerle bağlaması hep bu sürat esnasından doğan neticelerdir.

Kanun Uyuşmazlık Mahkemesinin toplantılarına ait müddetleri tayine kadar bu esasın tatbikini genişlettiği halde yalnız iki noktada müddet bakımından sakit kalmıştır. Bunlardan biri kanun sözcüsünün muhtırayı ne kadar müddet zarfında hazırlayıp göndermesi lâzım geldiği, diğer vazife itirazı ile karşılaşan mahkemenin bu itiraz hakkında ne kadar zamanda karar vermesi icap eylediği hususudur. Bu iki noktada kanunun sükûtu şüphesiz gerek kanun sözcüsünün ve gerek mahkemenin dilediği kadar işi geciktirmek selâhiyetine sahip oldukları manasına gelmez. Bu anlayış tarzı yukarıda işaret ettiğimiz ve muhtelif maddelerde yer almış olan hükümlerle beliren kanunun ruh ve maksadına aykırı düşer.

Uyuşmazlık Mahkemesi gibi Yüksek ve mümtaz bir kaza merciinin kanunun boşluk gibi görünen bu noksanlarını ikmâl edeceği şüphesiz idi. Bununla beraber Yüksek Mahkeme kuruluşunu takip eden yıllar içinde bu noktada umulandan başka türlü düşündüğünü göstermiştir. Resmî Gazetenin 17/1/1950 tarihli ve 7408 sayılı nushasında neşredilen, üçüncü tertip düsturun 31 inci cildinin 562 nci sahifesinde yer bulan esas 1949/10, Karar 1949/15 sayılı kararında Yüksek Mahkeme vazife itirazını esas hakkındaki kararı içinde red eden Trabzon Asliye mahkemesinin kararı üzerine vazife konusunun incelenmesi talebiyle vuku bulan müracaat hakkında şöyle demiştir:

İdare ve Askerlik yargı yerlerinin görevi içinde bulunan bir davaya bakmağa genel mahkemeler kendisini vazifeli gördükleri takdirde vazife konusunun Uyuşmazlık Mahkemesinde incelenmesi ancak mahkemenin esas hakkında hükmünü vermeden evvel kabil olabileceği Uyuşmazlık Mahkemesi kurulması hakkındaki kanunun sekizinci ve müteakip maddelerindeki sarahatten anlaşılmasına ve mahkemece hüküm verildikten sonra vazife konusunun mafevk mahkemece tetkiki gerekmesine ve hadisede hüküm uyuşmazlığı şeklin-

de bir ihtilâf da bahis konusu bulunmadığına göre vazifesizlik konusunun Uyuşmazlık Mahkemesinde incelenmesi kabil olmadığından Baş Kanun sözcülüğünün bu husustaki isteğinin reddine 15/12/1949 tarihli oturumda çoklukla karar verildi.

Karar çoklukla verildiğine göre azlığın ne düşünmüş olduğu şüphesiz araştırılmağa değer; Azlığın görüşü kararın altına şöyle işaret edilmiştir: «İhtilâf usulü dairesinde ve müddetinde ihdas edilmiştir. Hakimin ihtilâf neticesini beklemeksizin esas hakkında karar vermiş olması vazife kararı hakkında Uyuşmazlık Mahkemesince bir karar alınmasını istilzam edemiyeceğinden ve aksi hal bu müessesenin felce uğramasını intaç edeceğinden karar muhalifiz.»

Bu muhalefet şerhini yazarken şunu da ilâve etmek gerekir ki muhalefet iki zatten sadır olmuştur; binaenaleyh hadisede bir zümrecilik rengi ve kokusu yoktur.

Bu izahattan sonra kararın isabetsizliğini kısaca hangi sebeplere istinad ettirdiğimizi teşrih edelim. Bunu yukarıda da ifade ettik: Kanunun ruh ve maksadı süratle neticeye varmak olduğuna göre hakimin vazife itirazını mümkün olduğu kadar çabuk karara bağlamaması 4788 sayılı kanuna aykırı bir hareket teşkil eder. Uyuşmazlık mahkemesinin vazife konusunu sırf adliye mahkemesi esas hakkında karar vermiş olduğu için incelemekten imtina etmesi adliye mahkemesinin kanuna aykırı hareketine pirim vermek, mahkemeleri bu yolda harekette devam teşvik etmek manasına gelir. Eğer Uyuşmazlık Mahkemesinin bu kararını göz önünde tutarak vazife itirazlarını karara bağlamayı esas hakkında ittihaz edecekleri karar zamanına kadar geciktirmelerine cevaz verilen mahkemeler bu noktada aynı suretle hareket ederlerse muhalefet şerhinde işaret edildiği veçhile Uyuşmazlık mahkemesini icabı vazife uyuşmazlıklarını rüyetten men etmek selâhiyeti adliye mahkemelerinin eline verilmiş olur. Halbuki hiç bir kanunu, kısmen de olsa, yürürlükten alıkoymağa mahkemeler selâhiyetli değildir. Eğer mahkemeler Teşkilâtı Esasiye kanununa aykırı kanunları tatbik etmemek mecburiyetinde iseler bunun sebebi mahkemelerin kanunları yürürlükten alıkoymak yetkisine sahip bulunmaları değildir; bilâkis hukukî kudreti daha yüksek olan Teşkilâtı Esasiye kanunu ilk safta tatbik etmek zaruretidir. (1)

4788 sayılı kanun idarîye vazife konusundaki itirazını tetkik ettirmek imkânını ancak adı geçen kanunun sekizinci ve dokuzuncu maddeleri hükümlerine uygun hareket etmek şartıyla vermiştir. İdare de hadisemizde bu hükümlere uygun hareket eylemiştir. Kanun Sözcülüğü hadiseyi tetkik ettikten sonra vazife konusunun Yüksek Uyuşmazlık Mahkemesince incelenmesi lâzım

(1) Teşkilâtı esasiye kanununa aykırı kanun karşısında mahkemenin durumu. Ankara hukuk fakültesi dergisi C : X, Sayı : 1 - 4, Sahife : 212 - 236.

geleceğine kâni olmuş ve usulüne uygun surette müracaat eylemiştir. Artık Uyuşmazlık Mahkemesinin vazifesi davayı rüyet, vazifeli kaza merciini tayin eylemektir.

Hadisemizde mahkemenin kusuru bizim yukarıda izah ettiğimiz şekle nisbetle daha ağırdır; çünkü vazife itirazını nihaî kararı vermeden ara kararı ile red etmiş, bunu takip etmesi lâzım gelen usul muameleleri icra edilerek işin Uyuşmazlık mahkemesine verildiği kendisine 9 uncu maddenin son fıkrası mucibince telgrafla bildirilmiştir. Onuncu maddenin sarahatine göre işin Uyuşmazlık Mahkemesine verildiği kendisine bildirilen mahkeme, vazife hakkında Uyuşmazlık Mahkemesince bir karar verilinceye kadar davanın görülmesini geri bırakmak mecburiyetinde idi. Uyuşmazlık Mahkemesinin yukarıya nakledilen kararında işarlt ettiği sarahatler arasında onuncu maddenin de bulunduğu nazara alınırca mucip sebeplerin kararı tasvip etmediği neticesine varılır.

Hangi tarafından bakılırsa bakılsın kanunun lâfzına ve ruhuna uygun olmayan bu kararda beliren görüşün uzun zaman yaşayamayacağı seziliyordu. 9/4/1955 tarihli oturumda görüşülmesi icap eden hadiselerden biri yüksek mahkemeye bu mesele üzerinde bir defa daha düşünmek ve görüşünü açıklamak fırsatını hazırladı.

Hadise şöyle hülâsa edilebilir: Bozüyük Asliye mahkemesinde Bozüyük Belediyesi tarafından Millî Müdafaa Vekâleti aleyhine men'i müdahale ve tazminat davâsı açılmıştır. Davaya yol açan ihtilâf Belediyeye ait olduğu iddia olunan mer'anın bir kısmının Millî Müdafaa teşkilâtı tarafından işgal edilmesi ve bu kısım üzerinde bazı tesisler vücuda getirilmesidir. Davalı işgal ettiği arazinin amme emlâkinden bulunduğunu beyan eylemekte ve ihtilâfın hallinin idarî kaza merciine ait olduğunu ileri sürerek vazife itirazında bulunmaktadır. Mahkeme bu vazife itirazı hakkındaki red kararının ittihazını davayı fasleden nihaî karara kadar geciktirmiş, ve ancak davaya ait hüküm fıkrasında vazife itirazını red eylemiştir. Hukuk usulü muhakemeleri kanununun 393 üncü maddesine göre müddetler ilâmın iki taraftan herbirine verildiği tarihten başladığına göre Millî Müdafaa Vekâleti 4788 sayılı kanunun 9 uncu maddesinin birinci fıkrasının tayin eylediği 15 günlük müddetini ilâmın verildiği tarihten hesaplamıştır.

Kanun sözcülüğü bu hesap tarzını mevzuatın lâfzına ve ruhuna uygun bularak hadiseyi Uyuşmazlık Mahkemesine aksettirmiş ve vazife konusunun yüksek mahkemece incelenmesini istemiştir.

Uyuşmazlık Mahkemesinin 1955/46 esas numarasına kaydedilen bu hadise incelenmiş ve karara bağlanmıştır (2). Her ne kadar karar Bozüyük mahkeme-

(2) Bu yazı kaleme alındığı esnasında 9/4/1955 tarihli oturumda verilen kararlar henüz karar numarası almamış idi. Yazının matbaaya verilmesinden önce E. 1955/46, K. 1955/56 numaralarını almıştır.

sinin vazife itirazını red kararını haklı görmüş ise de vazife konusunun incelenmesi için vaki müracaatın müddeti içinde olduğunu kabul eylemek suretiyle Yüksek Mahkeme E: 49/10, K: 49/15 sayılı kararındaki görüşünden uzaklaşmıştır.

Yüksek Mahkemenin bu yeni kararındaki hukuki isabeti izaha lüzum olmadığı meydandadır; aksi düşünce adliye mahkemelerine 4788 sayılı kanunun icabî vazife uyuşmazlığını ilgilendiren hükümlerini fiilen yürürlükten kaldırmak salâhiyetini tanımak olur, bu da pek açık olarak teşri uzvunun vazifesi sahasına bir tecavüz teşkil eder. Bu neticeye götüren bir düşünüş tarzının, bir hal şeklinin hukuk aleminde müdafaasına imkân tasavvur edilemez.

Meseleyi biraz daha geniş bir saha üzerinde mütalâa edersek bu esas mahfuz bulundurmak için hususi hukuk bölümünde yeni bazı adımlar atmak mecburiyetinde olduğumuzu görürüz. Mahkemenin vazife itirazını red eylediğini esas hakkındaki kararında ifade etmesi üzerine idarenin 4788 sayılı kanunun 9 uncu maddesine istinaden on beş gün içinde kanun sözcülüğünden vazife konusunun Uyuşmazlık Mahkemesinde incelenmesini istediğini farzedelim. Bu müracaatın kabulü ve Uyuşmazlık Mahkemesine işin sevki halinde ilâmın alındığı tarih ile Uyuşmazlık Mahkemesinin karar vermesi arasında iki aydan fazla zaman geçebilir. Bu devre içinde on beş günden ibaret olan temyiz müddeti geçmiş, hüküm kesinleşmiş sayılacak mıdır? Böyle sayılır ve Uyuşmazlık Mahkemesi idarî kazanın vazifeli olduğuna karar verirse durum ne olacaktır? Kesinleşmiş sayılmadığı takdirde mahkeme nihâî kararla davadan alâkasını kesmiş olduğuna nazaran 4788 sayılı kanunun 10 uncu maddesinin emreylediği Uyuşmazlık Mahkemesi kararına uymak kararını kim, hangi merci verecektir?

Mahkemelerin vazife itirazını ilk fırsatta karara bağlamayıp nihâî karar safhasına kadar geciktirmeleri mevzuatın ahengini ihlâl eden ağır neticeler doğurmak istidadî göstermekte, beklenmedik ihtilâflara yol açmakta olduğu şu izahat ile meydana çıkmaktadır. Bundan dolayı mahkemelerin bu gibi hadiseler karşısında uyanık davranmaları ve 4788 numaralı kanunun gerek lâfzının ve gerek ruhunun istediği süratle hareket eylemeleri zaruridir.

Yukarıda esas numarasını gösterdiğimiz hadisede vazife itirazının reddini Yüksek Mahkemenin uygun bulması düşünülen ihtilâtları önlemiştir; fakat her zaman yanlışlıkların zararlı neticeler vermeyecek surette karara bağlanacağını kimse temin edemez.

Kuruluşundan şimdiye kadar geçen dokuz sene içinde kararları büyük bir gelişme gösteren ve Türkiye kaza işlerinde istikrar amili olduğunu isbat eden Yüksek mahkemenin her noktada her zaman aynı görüşü muhafaza edeceği iddia olunamaz. Binaenaleyh mahkemelerin içinden çıkılmaz, hal şekli kestirilemez, hadiseler ihdasından titizlikle çekinmeleri icap eder.